

De distributie van bijwoordelijke bepalingen van contingentie

Thomas van der Zwan

Abstract – This paper is a first attempt to determine the relative order of the different subtypes of contingency adverbials in Dutch. First, picking up on some observations by Hasselgård (2010) and Broekhuis & Corver (2016), a classification is made of Dutch contingency adverbials, which is similar to the one Biber et al. (1999) made for English (cause/reason, purpose, result, condition and concession). Next, these subtypes are subjected to three syntactical tests, which reveal that contingency adverbials in Dutch may display the following unmarked order: concession > cause/reason > result > condition > purpose.

Keywords – contingency adverbials, circumstantial adverbials, factive vs. non-factive contingency, word order, Universal Grammar

1. Inleiding

De klasse van bijwoorden en bijwoordelijke bepalingen wordt weleens de ‘vergaarbak van de grammatica’ genoemd, vanwege de ‘syntactic and semantic flexibility of many adverbial expressions’ (Hasselgård 2010). Naast een relatief ongedefinieerde groep van ‘echte’ bijwoorden, lijken er allerlei nog warrigere subcategorieën van adjectieven, substantieven en preposities te zijn, die bijwoordelijk kunnen worden gebruikt, of zich zelfs in alle opzichten als prototypische bijwoorden gedragen. Her en der is kleinschalig onderzoek gedaan naar specifieke vormen binnen het spectrum, maar ‘almost everyone who has looked at the overall landscape has felt obliged to observe what a swamp it is’ (Ernst 2004). In de afgelopen twee decennia is er echter overkoepelend onderzoek gedaan naar het syntactische gedrag van bijwoorden en bijwoordelijke bepalingen, om de ambiguïteit van deze woordklasse en de veelvuldigheid van zinsposities die voor dergelijke bepalingen beschikbaar zijn, te verklaren en herleiden tot een aantal basisregels. Cinque stelt op basis van uitgebreid *cross-linguistic* onderzoek, dat ‘there is a third and important source of evidence for determining the hierarchy of functional projections – namely, the order and the nature of different classes of AdvP’s (Adverb Phrases, TZ) in the clause’ (1999: v). De schijnbaar ongelimiteerde verscheidenheid aan verschillende posities die bijwoorden en bijwoordelijke bepalingen kunnen innemen (Verhagen 1986, Cinque 1999, Ernst 2004) is volgens Cinque een oppervlaktefenomeen dat zich voordoet door verplaatsingen. In wezen zijn alle bijwoordelijke bepalingen ‘base-generated’, en

hebben ze binnen de Universele Grammatica een vaste positie, die in alle talen hetzelfde is.

Broekhuis & Corver sluiten zich in hun *Syntax of Dutch* (2016) aan bij Cinque's hiërarchische ordening van bijwoordelijke bepalingen, en determineren voor het Nederlands een 'unmarked word order of adverbials in the middle of the clause', die lijkt aan te sluiten bij Cinque's universele volgorde (Broekhuis & Corver 2016: 1193). In hun onderzoek komen Broekhuis & Corver er echter niet aan toe om te bepalen of de verschillende subtypen ook weer ongemarkeerde volgorden hebben. Zo schrijven ze onder meer over bijwoordelijke bepalingen van contingentie '[that] it is not easy to establish whether the various subtypes (...) exhibit an unmarked order, as they do not easily co-occur; we will therefore not digress on this issue' (2016: 1191). In deze paper zullen we de digressie die Broekhuis & Corver omzeilden alsnog maken, en onderzoeken of er wel of niet een vaste onderlinge volgorde is voor de verschillende typen bijwoordelijke bepalingen van contingentie.

2. De semantische subcategorieën

Broekhuis & Corver onderscheiden en behandelen zes semantische typen van bepalingen van contingentie, weergegeven in (1):

(1) De verschillende typen bijwoordelijke bepalingen van contingentie:

- a. Oorzaak: De grond is *door het regenwater* verzwakt.
- b. Reden: Piet rijdt *vanwege de file* via de dijkweg.
- c. Doel: Willem oefent *om straks niet voor paal te staan*.
- d. Resultaat: Els kreeg *tot haar verbazing* geen reactie.
- e. Voorwaarde: Het zwembad is *bij slecht weer* gesloten.
- f. Toegeving: Ze heeft *ondanks haar ziekte* een goed leven.

De *Syntax of Dutch* hanteert daarmee in bredere zin dezelfde semantische subdivisies van bijwoordelijke bepalingen die Quirk et al. (1985) en Huddleston & Pullum (2002) voor het Engels maken, waarbij 'contingency adverbials' onder de grotere klasse van 'adjuncts' worden gerekend. Andere Engelse grammatica's passen echter andere indelingen toe: Biber et al. (1999) en Halliday (2004) rekenen bijwoordelijke bepalingen van contingentie respectievelijk tot 'circumstantial adverbials' en 'circumstantial adjuncts'. De verschillende Engelse grammatica's delen de semantische subtypen van bijwoordelijke bepalingen van contingentie ook weer anders in: Quirk et al., Huddleston & Pullum en Biber et al. onderscheiden dezelfde zes typen als in (1), al beschouwen Huddleston & Pullum en Biber et al. oorzaak en reden als één soort. Halliday onderscheidt slechts drie

subtypen: ‘condition, default, concession’ (Hasselgård 2010: 22). Voordat we willen bepalen of er voor het Nederlands een ongemarkeerde onderlinge volgorde van de verschillende soorten in (1) bestaat en hoe deze eruitziet, moeten we dus eerst testen of sommige van deze subtypen tot elkaar te herleiden zijn, opdat we het onderzoek met minder typen kunnen uitvoeren.

2.1 Oorzaak en reden

Broekhuis & Corver zijn het met Quirk et al. eens dat oorzaak en reden amper van elkaar verschillen qua betekenis. Het belangrijkste verschil is dat ‘cause can be established more or less objectively while reason involves a subjective and often personal assessment’ (2016: 1136). Dat onderscheid kunnen we verduidelijken door de cursieve elementen in (2) en (3) te beschouwen als antwoorden op vragen: het wordt dan duidelijk dat (2) een antwoord is op een vraag die begint met *waardoor*, en (3) op een vraag die begint met *waarom*:

- (2) Het koffiezetapparaat is *door kalkaanslag* geruïneerd.
- (3) Johan ruimt *vanwege de onweersdreiging* het terras op.

In (2) is er inderdaad geen sprake van een handelende agens, en in (3) wel: de bepaling van oorzaak in het eerste geval en die van reden in het tweede geval staan dus op hun natuurlijke posities. Toch zijn (4) en (5) voor de meeste sprekers van het Nederlands ook grammaticale zinnen:

- (4) Het verkeersbord is *vanwege de storm* omgewaaid.
- (5) Wim blijft *door zijn hoofdpijn* liever thuis.

Daarbij moet echter worden opgemerkt dat in (4) de storm niet de directe oorzaak van het omgewaaide verkeersbord lijkt te zijn, maar een omstandigheid die daaraan heeft bijgedragen. (5) lijkt bovendien vooral te betekenen dat de spreker vermoedt dat de hoofdpijn er de reden van is dat Wim liever thuisblijft, in plaats van dat Wim zelf de hoofdpijn als reden heeft aangedragen. Er doen zich dus subtiele betekenisverschillen voor wanneer bepalingen van oorzaak en reden op elkaars posities staan. Daarentegen merkt Hasselgård op dat in een zin als (6) het verschil tussen de twee soorten vrijwel verwaarloosbaar is, omdat de bepaling hier tegelijkertijd ‘an assessment and an objective fact’ (2010: 28) uitdrukt:

- (6) De repetitie wil niet vlotten *aangezien we die Spanjaard niet verstaan*.

Broekhuis & Corver, Hasselgård en Biber et al. beschouwen oorzaak en reden als een enkele categorie oorzaak/reden. De betekenisverschillen die we in (2), (3), (4) en (5) tegenkwamen zijn te subtiel om ons niet bij die conclusie aan te sluiten.

2.2 Oorzaak/reden en doel

Wederom in navolging van Quirk et al. stellen Broekhuis & Corver ook dat oorzaak/reden op semantisch gebied soms moeilijk te onderscheiden is van doel. Ook deze typen zijn echter te onderscheiden door middel van vraagstelling: een vraag die met *waardoor/waarom* begint levert vaak een oorzaak/reden op, en een vraag die met *waarvoor* begint een doel (2016: 1136, 1137). Een belangrijk verschil is echter dat bepalingen van oorzaak/reden factief zijn en bepalingen van doel niet-factief (Hasselgård 2010: 28). Dat wil zeggen, de oorzaak/reden in (7a) is een vaststaand feit dat invloed uitoefent op de door het gezegde beschreven gebeurtenis, terwijl het doel in (8a) een nog te bereiken stand van zaken is, waar de gebeurtenis in het gezegde toe moet leiden:

- (7) a. Het ijs is *door de langdurige hitte* gesmolten (Factief)
b. (* maar er is geen langdurige hitte).
- (8) a. Peter springt *om de trein te halen* over het hek (Niet-factief)
b. (√ maar Peter haalt de trein niet).

Aangezien de kwalificaties factief en niet-factief doorgaans gelden voor deelzinnen met een waarheidswaarde (i.e. volledige proposities), is Hasselgård's gebruik van de begrippen enigszins tegennatuurlijk. Wanneer we echter de in de bepaling uitgedrukte stand van zaken ontkennen in een continuering, zien we dat die negatie voor de factieve bepaling van oorzaak/reden in (7b) een onlogisch resultaat oplevert, en voor de niet-factieve bepaling van doel in (8b) niet. Bepalingen van contingentie kunnen dus wel degelijk beschouwd worden als 'proposities' met een waarheidswaarde.

Hasselgård laat bovendien zien dat het werkwoord in de hoofdzin invloed heeft op de exacte betekenis van bepalingen die tussen oorzaak/reden en doel in zweven (2010: 229). Bepalingen van doel komen vaak voor bij een werkwoord dat een bewuste handeling van een agens aanduidt, zoals in (8a). Wanneer echter een doelbewuste agens ontbreekt, beschrijft het werkwoord een toestand, en heeft de bepaling van doel tegelijkertijd de betekenis van oorzaak. In (9a), bijvoorbeeld, is het doel van de stemknoppen tegelijkertijd de oorzaak/reden van hun bestaan:

- (9) a. De stemknoppen dienen *om de snaren strakker te spannen*.
b. De kwast is ontworpen *om dit patroon te schilderen*.

Wat Hasselgård niet opmerkt is dat een analyse als bepaling van doel hier de voorkeur dient te krijgen, aangezien *om de snaren strakker te spannen* geen factieve betekenis lijkt te hebben, en dus geen oorzaak/reden kan uitdrukken. Toch zijn er situaties denkbaar waarin bepalingen van oorzaak/reden en doel wel volledig samenvallen, zoals in (9b), waarbij het demonstrativum *dit* impliceert dat het *patroon* een feit is (i.e. dat het doel al ‘bereikt’ is) op het moment dat de zin wordt uitgesproken, waardoor zowel de bepaling van oorzaak/reden als van doel een feitelijke stand van zaken uitdrukken.

2.3 Doel en resultaat

Aangezien een resultaat vaak een vervulling van een doel is, zijn doel en resultaat in sommige gevallen ook moeilijk van elkaar te onderscheiden. De tegenstelling tussen factieve en niet-factieve contingentie laat echter ook hier het verschil zien, zoals in (10) en (11):

- (10) Marie zet *om de sfeer erin te houden* muziek aan. (Niet-factief)
- (11) a. We zagen *tot onze grote blijdschap* dat het rustig was (Factief)
b. (* maar we voelden geen grote blijdschap).

In (10) is het doel van Marie niet per se bereikt zodra ze de muziek aanzet, terwijl in (11) de blijdschap als direct feit volgt op de constatering dat het rustig is (vandaar dat de ontkenning in (11b) onlogisch is).

2.4 Oorzaak/reden en voorwaarde

Wat niet lijkt te worden opgemerkt door Broekhuis & Corver, noch door Hasselgård, is dat ook bepalingen van oorzaak/reden en voorwaarde in sommige gevallen lijken te overlappen:

- (12) a. We komen veel te laat *met tegenwind*.
b. We komen veel te laat *met die tegenwind*
c. (* maar er is geen tegenwind).
d. We komen veel te laat *als we tegenwind hebben*.
e. (√ maar er is geen tegenwind).

(12a) kunnen we parafraseren als (12b) of (12d), zonder dat de betekenis al te veel verandert. Wederom lijkt het verschil vooral te liggen bij het onderscheid tussen factieve en niet-factieve contingentie. In (12b) zegt de spreker dat de tegenwind

een vaststaand feit is, dat in oorzakelijk verband staat met de gebeurtenis uitgedrukt door het gezegde; vandaar dat de negatie in (12c) een onlogisch resultaat oplevert. (12d) daarentegen betekent duidelijk dat de tegenwind een *mogelijke* stand van zaken is, en dat de gebeurtenis uitgedrukt door het gezegde plaatsvindt onder de voorwaarde dat de tegenwind ook feitelijk blijkt te zijn – vandaar dat (12e) geen vreemde continuering oplevert. Broekhuis & Corver geven al aan dat ‘conditionals differ from adverbials indicating cause and reason in that they always function as clause adverbials’ (2016: 1153). Wanneer we dus de implicatietest om VP-adverbia te herkennen (ibid.: 1123) toepassen op (12b) en (12d), zoals weergegeven in (13) en (14), herkennen we precies het factief/niet-factief verschil:

- (13) a. We komen veel te laat *met die tegenwind*.
 b. $\checkmark \rightarrow$ We komen veel te laat.
- (14) a. We komen veel te laat *als we tegenwind hebben*.
 b. $* \rightarrow$ We komen veel te laat.

(14b) is geen presuppositie van (14a), maar (13b) wel van (13a), wat aansluit bij de observatie van Broekhuis & Corver dat bepalingen van voorwaarde noodzakelijk zinsadverbia zijn, en bepalingen van oorzaak/reden niet (cf. infra). Het is echter precies dat verschil dat in een zin als (12a), hier herhaalt als (15), lijkt te vervagen:

- (15) a. We komen veel te laat *met tegenwind*
 b. $? \rightarrow$ We komen veel te laat.
 c. ($? \rightarrow$ maar er is geen tegenwind).

Voor (15a) lijkt het erg afhankelijk van de context of er wel of niet sprake is van de implicatie in (15b). Ook de negatie in (15c), als continering van (15a), zal in sommige gevallen onlogisch zijn en in andere gevallen niet. Andere tests (ibid.: 1123-1126) laten echter zien dat een analyse als zinsadverbium, en dus als bepaling van voorwaarde, wellicht toch de voorkeur dient te krijgen:

- (16) a. $*\text{We komen veel te laat}$ en doen dat *met tegenwind*.
 b. Het is *met tegenwind* zo dat we veel te laat komen.
 c. $*\text{Met tegenwind}$ te laat komen doen we *waarschijnlijk*.
 d. ...dat we veel te laat komen *met tegenwind*.

Broekhuis & Corver beweren dat bepalingen van oorzaak/reden ook als zinsadverbia kunnen worden gebruikt (ibid.: 1152) (cf. paragraaf 2.7), wat zou

kunnen verklaren waarom voorwaarde en oorzaak/reden zo dicht bij elkaar liggen. Ook de tests in (16) leveren geen werkelijke oplossing: *met die tegenwind* zou namelijk dezelfde resultaten opleveren, wat weer zou kunnen betekenen dat het een als zinsadverbium gebruikte bepaling van oorzaak/reden betreft. Andersom kunnen we stellen dat de bepaling van voorwaarde *met tegenwind* door toevoeging van het demonstrativum *die* de bijsmaak van oorzaak/reden krijgt, doordat *die* indiceert dat de tegenwind feitelijk aanwezig is (vergelijk 9b).

2.5 Voorwaarde en toegeving: factief vs. niet-factief

Bepalingen van voorwaarde en toegeving zijn als het ware elkaars spiegelbeeld: voorwaarde zegt iets over de noodzaak van de ene stand van zaken voor de andere stand van zaken, toegeving zegt iets over de onafhankelijkheid tussen twee standen van zaken. Het is dus bij voorbaat onmogelijk om de twee subtypen in semantische zin tot een type te herleiden. Daarentegen is het wel van belang, zoals we in paragraaf 3 van deze paper zullen zien, om hier op te merken dat het onderscheid tussen factieve en niet-factieve contingentie ook hier van toepassing is. In (17) beschrijft de bepaling van voorwaarde *in het geval van ernstige verkeershinder* een niet-factieve stand van zaken:

(17) *In het geval van ernstige verkeershinder* reist Jan met de trein.

(17) betekent dat Jan met de trein reist onder de voorwaarde dat er sprake is van ernstige verkeershinder, en dat indien niet aan die voorwaarde voldaan is, Jan (misschien) niet met de trein reist. Met andere woorden, op het moment dat een spreker (17) uitspreekt is de stand van zaken in de bepaling niet-factief. Nu bekijken we de volgende zin:

(18) *Al heeft hij nog zoveel gedronken*, de voorzitter wil spreken.

In (18) betekent de bijwoordelijke bepaling *al heeft hij nog zoveel gedronken* juist dat het een feit is dat de voorzitter veel heeft gedronken, maar dat die stand van zaken geen invloed heeft op het in het gezegde uitgedrukte feit dat hij toch wil spreken. Bepalingen van toegeving zijn dus wel factief. Zoals gezegd zullen we in paragraaf 3 terugkomen op het belang van dat onderscheid.

2.6 Contingentie en temporele betekenis

Hasselgård laat zien dat bepalingen van contingentie qua gedrag en frequentie de meeste overlap vertonen met bepalingen van tijd, respect, vergelijking en wijze

(2010: 288). Vooral de relatie tussen contingentie en tijd is soms evident. Wat alle bepalingen in (1) volgens Broekhuis & Corver met elkaar gemeen hebben, is dat ‘they relate the eventuality expressed by the clause to some other concurrent circumstance’ (2016, 1136). Het woord *concurrent* (‘gelijktijdig’) beschrijft de relaties tussen de uitgedrukte omstandigheden echter niet volledig accuraat. In sommige gevallen voltrekken de gerelateerde gebeurtenissen zich inderdaad min of meer gelijktijdig, zoals in (1e), waarbij het zwembad enkel gesloten is op het moment dat het weer slecht is, en in (1f), waarbij twee gelijktijdige toestanden (haar ziekte en haar goede leven) juist geen invloed op elkaar hebben. Hasselgård’s observatie over factieve/niet-factieve contingentie laat echter zien dat de omstandigheid die door een bepaling van contingentie wordt uitgedrukt in sommige gevallen *voorafgaat* aan de omstandigheden in het gezegde, zoals in (1a) en (1b), waar het regenwater en de file de feitelijke oorzaak en reden zijn voor *daaropvolgende* gebeurtenissen. In andere gevallen volgt de door de bepaling uitgedrukte toestand juist op de gebeurtenis in het gezegde, zoals in (1c), waar *om niet voor paal te staan* een toekomstig doel is dat Willem nu aanzet tot oefenen. Met betrekking op dat laatste voorbeeld wijst Hasselgård erop dat bepalingen van doel in het Engels ‘[also may] blend into temporal meaning’ (2010: 229). Voor het Nederlands geldt dat ook: (19a) en de parafrase daarvan in (19b) verschillen amper van elkaar qua betekenis:

- (19) a. De leraar verliet het klaslokaal, *om twee minuten later met koffie terug te keren*.
 b. De leraar verliet het klaslokaal, *en keerde twee minuten later met koffie terug*.

Ook bijwoordelijke bepalingen van voorwaarde lijken soms direct een temporele relatie uit te drukken, zoals in (20):

- (20) *Op het moment dat het alarm afgaat* rent iedereen naar buiten.

In (21) zien we het tegenovergestelde gebeuren, waarbij een temporele bepaling tegelijkertijd en wellicht zelfs nadrukkelijker de betekenis van oorzaak/reden uitdrukt:

- (21) Het gaat niet zo goed met hem *sinds hij dat ongeluk heeft gehad*.

Bepalingen van contingentie hebben dus wel met elkaar gemeen dat ze de situatie in het gezegde relateren aan een andere situatie, maar vertonen verschillend gedrag met betrekking tot de temporele ‘richting’ die deze relaties hebben (i.e. of

ze het gezegde verbinden met een stand van zaken in het verleden, de toekomst of het heden).

2.7 VP-adverbia of zinsadverbia?

We hebben in paragraaf 2.4 al gezien dat het onderscheid tussen VP-adverbia en zinsadverbia ook helpt om de verschillende subtypen te onderscheiden. Wanneer we bijvoorbeeld de parafrase-test (ibid.: 1136) uitvoeren voor alle voorbeelden krijgen we de volgende resultaten:

(22) Bijwoordelijke bepalingen van contingentie als VP-adverbia:

Oorzaak/reden

- a. De grond is *door het regenwater* verzwakt.
- b. De grond is verzwakt en dat gebeurde *door het regenwater*.
- c. Piet rijdt *vanwege de file* via de dijkweg.
- d. Piet rijdt via de dijkweg en doet dat *vanwege de file*.

Doel

- e. Willem oefent *om straks niet voor paal te staan*.
- f. Willem oefent en doet dat *om straks niet voor paal te staan*.

Resultaat

- g. Els kreeg *tot haar verbazing* geen reactie.
- h. Els kreeg geen reactie en dat gebeurde *tot haar verbazing*.

Voorwaarde

- i. Het zwembad is *bij slecht weer* gesloten.
- j. *Het zwembad is gesloten en dat is *zo bij slecht weer*

Toegeving

- k. Ze heeft *ondanks haar ziekte* een goed leven.
- l. Ze heeft een goed leven en dat heeft ze *ondanks haar ziekte*.

Zoals we in paragraaf 2.4 al zagen en (22j) hier ook laat zien, doorstaan enkel de bepalingen van voorwaarde deze test niet, aangezien dat noodzakelijk zinsadverbia zijn.

Broekhuis & Corver menen, zoals gezegd, dat bepalingen van oorzaak/reden niet noodzakelijk VP-adverbia zijn, maar ook als zinsadverbia voorkomen. Het bewijs dat ze daarvoor aanvoeren is dat bepalingen van oorzaak/reden aan beide kanten van het modale bijwoord *waarschijnlijk* kunnen staan, zoals in (23ab):

- (23) a. De grond is *waarschijnlijk door het regenwater* verzwakt.
- b. De grond is *door het regenwater waarschijnlijk* verzwakt.

Met name voor een voorbeeld als (23b) geldt dat een analyse als zinsadverbium enige geldigheid bezit, aangezien *waarschijnlijk* daar in de scope van de bepaling van oorzaak valt, waardoor die propositie ‘can easily be paraphrased by means of the scope paraphrases’ (ibid.: 1152):

- (24) Het is *door het regenwater* waarschijnlijk zo dat de grond is verzwakt.

De betekenis van (24) is dat het regenwater een goede reden is om aan te nemen dat de grond verzwakt is. De bepaling *door het regenwater* zegt nu iets over de oorzaak/reden van de waarschijnlijkheid, in plaats van over de oorzaak/reden van de in het gezegde beschreven gebeurtenis. Ietwat geforceerd kunnen we dan zeggen dat het regenwater een voorwaarde is voor de waarschijnlijkheid van het feit dat de grond verzwakt is. Deze situatie is dan vergelijkbaar met die van voorbeeld (12a), hier herhaald als (25b), in die zin dat *door het regenwater* en *met tegenwind* karaktertrekken hebben van bepalingen van oorzaak/reden maar functioneren als bepalingen van voorwaarde:

- (25) a. Het is *door het regen water* waarschijnlijk zo dat de grond is verzwakt.
b. Het is *met tegenwind* waarschijnlijk zo dat we veel te laat komen.

Ook bepalingen van toegeving kunnen volgens Broekhuis & Corver als zinsadverbia worden gebruikt, aangezien ze eveneens in de positie voor een modaal werkwoord kunnen staan:

- (26) Het is *ondanks haar ziekte* waarschijnlijk zo dat ze een goed leven heeft.

Ook hier valt *waarschijnlijk* binnen de scope van *ondanks haar ziekte*. De betekenis van (26) is daarom dat de in de bepaling beschreven toestand geen invloed heeft op de waarschijnlijkheid van de in het gezegde beschreven stand van zaken.

Toch moeten we bij deze observaties opmerken dat het modale bijwoord *waarschijnlijk* hier een cruciale rol speelt, aangezien de hierboven behandelde voorbeelden van als zinsadverbia gebruikte VP-adverbia lang zo natuurlijk niet meer klinken wanneer het modale bijwoord niet aanwezig is:

- (27) a. ?Het is *door het regenwater* zo dat de grond is verzwakt.

- b. ?Het is *met tegenwind* zo dat we veel te laat komen.
 c. ?Het is *ondanks haar ziekte* zo dat ze een goed leven heeft.

Een ander probleem met de observaties van Broekhuis & Corver is dat bepalingen van oorzaak/reden, voorwaarde en toegeving (onder neutrale intonatie) niet samen met het modale bijwoord als één constituent in zinsinitiële positie kunnen voorkomen, terwijl andere bijwoorden die het modale bijwoord modificeren, zoals *zeer* in (28d), dat wel kunnen:

- (28) a. ?*Door het regenwater waarschijnlijk* is de grond verzwakt.
 b. ?*Met tegenwind waarschijnlijk* komen we veel te laat.
 c. ?*Ondanks haar ziekte waarschijnlijk* heeft Janine een goed leven.
 d. *Zeer waarschijnlijk* is Karel al naar Spanje vertrokken.

We kunnen in deze paper niet dieper ingaan op deze problemen, maar verder onderzoek zal moeten aantonen hoe deze bepalingen de andere zinsadverbia-tests doorstaan (e.g. woordvolgorde, gedrag bij negatie, extrapontatie etc.). In (29) geven we slechts een samenvattend overzicht van hoe de verschillende subtypen van contingentie zich links van het modale bijwoord *waarschijnlijk* en ten opzichte van de hierboven gebruikte ‘scope paraphrase’ test gedragen:

(29) Bijwoordelijke bepalingen van contingentie als zinsadverbia:

Oorzaak/reden

- a. De grond is *door het regenwater* verzwakt.
 b. ?Het is door het regenwater *waarschijnlijk* zo dat de grond is verzwakt.
 c. Piet rijdt *vanwege de file* via de dijkweg.
 d. ?Het is *vanwege de file waarschijnlijk* zo dat Piet via de dijkweg rijdt.

Doel

- e. Willem oefent *om straks niet voor paal te staan*.
 f. *Het is *om straks niet voor paal te staan waarschijnlijk* zo dat Willem oefent

Resultaat

- g. Els kreeg *tot haar verbazing* geen reactie.
 h. *Het is *tot haar verbazing waarschijnlijk* zo dat Els geen reactie kreeg.

Voorwaarde

- i. Het zwembad is *bij slecht weer* gesloten.

j. Het is *bij slecht weer waarschijnlijk zo*

dat het zwembad
gesloten is.

Toegeving

k. Ze heeft *ondanks haar ziekte* een goed leven.

l. [?]Het is *ondanks haar ziekte waarschijnlijk zo*

dat ze een goed leven
heeft.

We zien dus dat bepalingen van doel en resultaat de test sowieso niet doorstaan, en dat oorzaak/reden en toegeving twijfelachtige gevallen zijn. Zoals we al hadden gezien zijn bepalingen van voorwaarde noodzakelijk zinsadverbia, wat bevestigd werd in het overzicht in (22) en dus ook in (29j). Voor nu kunnen we concluderen dat er meer diepgravend onderzoek nodig is om de beweringen die Broekhuis & Corver doen over welke bepalingen van contingentie wel of niet als zinsadverbia kunnen voorkomen, te bevestigen of verwerpen.

2.8 Classificatie

In figuur 1 geven we een overzicht van de resultaten van de hierboven uitgevoerde tests:

	Factief	Niet-factief	Temporele betekenis	VP-adverbium	Zinsadverbium
Oorzaak	√	x	√	√	?√
Reden	√	x	√	√	?√
Doel	x	√	√	√	x
Resultaat	√	x	x	√	x
Voorwaarde	x	√	√	x	√
Toegeving	√	x	x	√	?√

Fig. 1: De kenmerken van de subtypen van bijwoordelijke bepalingen van contingentie

Vooralsnog zijn de complicaties die we hierboven zijn tegengekomen niet ernstig genoeg om af te wijken van de indeling van Broekhuis & Corver, Hasselgård en Biber et al. Figuur 1 maakt goed zichtbaar dat oorzaak en reden op alle gebieden hetzelfde gedrag vertonen en dus als één subtype zijn te beschouwen. In de volgende sectie zullen we daarom voor de vijf subtypen oorzaak/reden, doel, resultaat, voorwaarde en toegeving bepalen of ze een vaste onderlinge volgorde hebben.

3. Een ongemarkeerde volgorde

Broekhuis & Corver beweren dat bepalingen van contingentie niet gemakkelijk samen voorkomen. Het is niet helemaal duidelijk wat er met die opmerking wordt bedoeld, aangezien we in deze paragraaf zullen zien dat clusters van subtypen zelden echt problematische constructies opleveren. In (30), bijvoorbeeld, combineren we in één zin drie bepalingen, zonder een ongrammaticaal of onbegrijpelijk resultaat te krijgen:

(30) Jan zal mij *ondanks de verreijker als het mist door zijn slechte ogen*
niet zien.

Eén van de redenen waarom bijwoordelijke bepalingen van contingentie zelden samen voorkomen, is dat ze veel ruimte in de zin innemen. Een zin als (30) zal wellicht niet gauw in gesproken taal voorkomen; daarom zullen we ons onderzoek uitvoeren met voorbeeldzinnen waarin twee subtypen voorkomen.

We zullen daarbij telkens gebruik maken van drie tests. Ten eerste hanteren we de observatie van De Haan (1976), dat zinsadverbia doorgaans wel en VP-adverbia doorgaans niet kunnen worden geëxtraponeerd naar het achterveld, en dat VP-adverbia die ook kunnen worden gebruikt als zinsadverbia dat enkel en alleen kunnen in hun gedaante als zinsadverbium. Daarbij gaan we ervan uit dat wanneer de ene bepaling een beter resultaat oplevert in zinsfinale positie dan de ander, er geen reden is om aan te nemen dat die volgorde in het middenveld anders zou zijn. Om een voorbeeld te geven: de bijwoordelijke bepaling *tot zijn teleurstelling* in (31a) levert in zinsfinale positie een ietwat twijfelachtige zin op, maar de bepaling van voorwaarde in *als het druk is* in (31b) niet:

- (31) a. ...dat hij *als het druk is* niet binnenkomt *tot zijn teleurstelling*.
b. ...dat hij *tot zijn teleurstelling* niet binnenkomt *als het druk is*.
c. ...dat hij *tot zijn teleurstelling* *als het druk is* niet binnenkomt.
d. ...dat hij *als het druk is* *tot zijn teleurstelling* niet binnenkomt.

Aangezien *tot zijn teleurstelling* een VP-adverbium en *als het druk is* een zinsadverbium is (zie figuur 1), beschouwen we dat als evidentie voor de conclusie dat (31b) een minder gemarkeerde volgorde is dan (31a), en dat (31c) daarom de ongemarkeerde middenveldvolgorde is, in plaats van (31d).

De tweede test gaat uit van de observatie van Verhagen dat ‘obvious sentence modifiers precede predicate modifiers’ (1986: 58), wat ook door Broekhuis & Corver wordt bevestigd (2016: 1125). Wanneer bijvoorbeeld een bepaling die geen zinsadverbium kan zijn (doel en resultaat) in een zin staat met een bepaling

die noodzakelijk een zinsadverbium is (voorwaarde), gaan we ervan uit dat de laatstgenoemde voorafgaat aan de eerstgenoemde (i.e. voorwaarde gaat noodzakelijk vooraf aan doel/resultaat). We zien dus dat in sommige gevallen de eerste en tweede test contradictoire resultaten zullen opleveren, zoals bij (31), waar de eerste test (31c) en de tweede test (31d) als ongemarkeerde volgorden opleveren.

De derde test kan eventueel uitsluitel bieden. Verhagen stelt dat de informatieverdeling in een zin invloed uitoefent op de volgorde van bijwoordelijke bepalingen, en dat het materiaal rechts van een (modaal) zinsadverbium ‘correspond[s] to what is known in the linguistic literature under divergent labels as “rheme”, “comment”, “new information” and “focus” (1986: 84). We zullen daarom het onderscheid tussen factieve/niet-factieve contingentie gebruiken om de ongemarkeerde volgorde van twee bepalingen te determineren, volgens de gedachte dat sprekers gegeven (factieve) informatie vooraf laten gaan aan nieuwe (niet-factieve) informatie. Voor (31) kunnen we daarom de contradictoire situatie die test 1 en 2 opleverde oplossen, door te stellen dat de factieve bepaling van resultaat voorafgaat aan de niet-factieve bepaling van voorwaarde, waardoor (31c) ten slotte uit de bus komt als de ongemarkeerde volgorde.

3.1 Oorzaak/reden en doel

Bepalingen van oorzaak/reden en doel zullen wellicht niet vaak in dezelfde zin voorkomen. Een voorbeeld is (32a) en de varianten daarop in (32bcd):

- (32)
- a. ...dat Jan zich *om op tijd te zijn* moet haasten *door de file*.
 - b. ...dat Jan zich *door de file* moet haasten *om op tijd te zijn*.
 - c. ...dat Jan zich *door de file om op tijd te zijn* moet haasten.
 - d. ...dat Jan zich *om op tijd te zijn door de file* moet haasten.

In (32a) zien we dat de bepaling van oorzaak/reden (als zinsadverbium) in het achterveld kan staan. We verwachten dat *om op tijd te zijn* niet gemakkelijk in het achterveld kan staan, aangezien bepalingen van doel noodzakelijk VP-adverbia zijn (zie figuur 1). (32b) levert desalniettemin een ogenschijnlijk grammaticale zin op. Hoewel we in deze paper niet dieper kunnen ingaan op die uitzondering, kan dat vermoedelijk verklaard worden door het feit dat het een bijzin betreft. Indien *door de file* hier een zinsadverbium is, moet ze voorafgaan aan de bepaling van doel, zoals in (31bc). Wanneer we de derde test uitvoeren, zien we dat oorzaak/reden factief is en doel niet-factief, wat bevestigt dat (32c) de ongemarkeerde middenveldvolgorde.

3.2 Oorzaak/reden en resultaat

In (33) geven we voorbeeldzinnen met de combinatie oorzaak/reden en resultaat:

- (33)
- a. ...dat Els *door de attractie* drijfnat werd *tot haar ergernis*.
 - b. ...dat Els *tot haar ergernis* drijfnat werd *door de attractie*.
 - c. ...dat Els *door de attractie tot haar ergernis* drijfnat werd.
 - d. ...dat Els *tot haar ergernis door de attractie* drijfnat werd.

De bepaling van resultaat *tot haar ergernis* is noodzakelijk een VP-adverbium en kan dus eigenlijk niet in zinsfinale positie staan. Toch lijkt (33a) een grammaticale zin (zeker wanneer de focus enkel op *drijfnat* ligt). (33b) laat zien dat de bepaling van oorzaak/reden wel in het achterveld kan staan, en hier mogelijk functioneert als zinsadverbium. Figuur 1 (cf. supra) toont bovendien dat bepalingen van resultaat juist onmogelijk zinsadverbia kunnen zijn, wat pleit voor een analyse van (33c) als ongemarkeerde volgorde. De derde test biedt hier geen verdere inzichten, aangezien beide subtypen factieve contingentie uitdrukken.

3.3 Oorzaak/reden en voorwaarde

- (34)
- a. ...dat Jan *als het mist* mij niet ziet *door zijn slechte ogen*.
 - b. ...dat Jan *door zijn slechte ogen* mij niet ziet *als het mist*.
 - c. ...dat Jan *door zijn slechte ogen als het mist* mij niet ziet.
 - d. ...dat Jan *als het mist door zijn slechte ogen* mij niet ziet.
 - e. Het is *door zijn slechte ogen* zo dat Jan mij niet ziet *als het mist*.

In (34ae) zien we dat de bepaling van oorzaak/reden hier vermoedelijk als zinsadverbium fungeert. Zowel de volgorde in (34c) als in (34d) lijkt dus mogelijk. Aan de hand van de derde test bepalen we hier echter dat het factieve *door zijn slechte ogen* voorafgaat aan het niet-factieve *als het mist*, en dat (34c) daarom de ongemarkeerde volgorde in het middenveld is.

3.4 Oorzaak/reden en toegeving

Ook de verschillen tussen de zinnen in (35) lijken miniem te zijn:

- (35)
- a. ...dat Piet *vanwege de drukte* thuisblijft *ondanks zijn belofte*.
 - b. ...dat Piet *ondanks zijn belofte* thuisblijft *vanwege de drukte*.

- c. ...dat Piet *vanwege de drukte ondanks zijn belofte* thuisblijft.
- d. ...dat Piet *ondanks zijn belofte vanwege de drukte* thuisblijft.

Bepalingen van toegeving zijn VP-adverbia, maar kunnen net als die van oorzaak/reden voorkomen als zinsadverbia – *dixit* Broekhuis & Corver. Ze kunnen daarom allebei geëxtraponeerd worden naar het achterveld, zoals in (35ab). Beide subtypen kunnen als VP-adverbia en als zinsadverbia voorkomen, en drukken factieve contingentie uit; ook test 2 en 3 bieden hier dus geen uitkomst.

3.5 Doel en resultaat

Voor doel en resultaat zien we andere resultaten:

- (36) a. ...dat Wim *om kaartjes te kopen* moest wachten *tot zijn afschuw*.
- b. ...dat Wim *tot zijn afschuw* moest wachten *om kaartjes te kopen*.
- c. ...dat Wim *om kaartjes te kopen tot zijn afschuw* moest wachten.
- d. ...dat Wim *tot zijn afschuw om kaartjes te kopen* moest wachten.

Bepalingen van doel en resultaat kunnen niet voorkomen als zinsadverbia, en zouden in principe niet kunnen worden geëxtraponeerd. Waar (36a) inderdaad een twijfelachtige zin oplevert, lijkt (36b) niet problematisch te zijn (omdat het een bijzin is, cf. 32b), wat voor de middenveldvolgorde in (36d) zou pleiten. Aangezien beide subtypen noodzakelijk VP-adverbia zijn, kan test 2 ons hier niet verder helpen. Test 3 daarentegen bevestigt de observatie dat (36d) de voorkeur dient te krijgen als ongemarkeerde volgorde, aangezien het factieve *tot zijn afschuw* voorafgaat moet gaan aan het niet-factieve *om kaartjes te kopen*.

3.6 Doel en voorwaarde

Alle volgorden in (37) zijn grammaticaal, inclusief (37b) met de geëxtraponeerde bepaling van doel:

- (37) a. ...dat de politie *om orde te houden* waterkanonnen inzet
bij felle demonstraties.
- b. ...dat de politie *bij felle demonstraties* waterkanonnen inzet
om orde te houden.
- c. ...dat de politie *om orde te houden bij felle demonstraties*
waterkanonnen inzet.
- d. ...dat de politie *bij felle demonstraties om orde te houden*

waterkanonnen inzet.

De tweede test laat echter zien dat voorwaarde vooraf dient te gaan aan doel, aangezien eerstgenoemde noodzakelijk een zinsadverbium is en laatstgenoemde noodzakelijk een VP-adverbium. Dat betekent dat (37d) de ongemarkeerde middenveldvolgorde is. De derde test kan dat helaas niet verder bevestigen, aangezien beide subtypen niet-factief zijn, maar we concluderen desalniettemin dat voorwaarde voorafgaat aan doel.

3.7 Doel en toegeving

Min of meer hetzelfde patroon herkennen we in (38):

- (38)
- a. ...dat wij *om te ontspannen* gingen voetballen *ondanks de regen*.
 - b. ...dat wij *ondanks de regen* gingen voetballen *om te ontspannen*.
 - c. ...dat wij *om te ontspannen ondanks de regen* gingen voetballen.
 - d. ...dat wij *ondanks de regen om te ontspannen* gingen voetballen.

Ook hier pleit het resultaat van onze tweede test voor de middenveldvolgorde van (38d), aangezien bepalingen van toegeving kunnen voorkomen als zinsadverbia, en bepalingen van doel niet. In tegenstelling tot voorbeeld (37) wordt het resultaat van de tweede test hier wel ondersteund door de derde test, aangezien het factieve *ondanks de regen* voorafgaat aan het niet-factieve *om te ontspannen*.

3.8 Resultaat en voorwaarde

We hebben bij voorbeeldzin (31) al gezien dat resultaat voorafgaat aan voorwaarde; daarom beschouwen we (39d) als de ongemarkeerde volgorde:

- (39)
- a. ...dat Julia *als het rustig is* naar huis mag *tot haar opluchting*.
 - b. ...dat Julia *tot haar opluchting* naar huis mag *als het rustig is*.
 - c. ...dat Julia *als het rustig is tot haar opluchting* naar huis mag.
 - d. ...dat Julia *tot haar opluchting als het rustig is* naar huis mag.

3.9 Resultaat en toegeving

Bepalingen van toegeving en resultaat zijn beide factief, wat alvast betekent dat de derde test ons hier niet kan helpen. Bepalingen van resultaat zijn echter noodzakelijk VP-adverbia: we hebben in de paragrafen 3.2, 3.5 en 3.8 dan ook

gezien dat ze nogal onnatuurlijk aandoen in het achterveld, wat wederom wordt bevestigd in (40b)::

- (40)
- a. ...dat Piet *tot zijn verbazing* geen honger had *hoewel het middag was*.
 - b. ...dat Piet *hoewel het middag was* geen honger had *tot zijn verbazing*.
 - c. ...dat Piet *tot zijn verbazing hoewel het middag was* geen honger had.
 - d. ...dat Piet *hoewel het middag was tot zijn verbazing* geen honger had.

Bepalingen van toegeving kunnen echter wel voorkomen als zinsadverbia, waardoor ze kunnen worden geëxtraponeerd, zoals in (40a). Dat zou er evengoed voor pleiten dat (40d) de ongemarkeerde middenveldvolgorde is, aangezien zinsadverbia voorafgaan aan VP-adverbia. Vreemd is echter dat voor (40d) de betekenis lijkt te zijn dat Piet verbaasd was ondanks het feit dat het middag was, wat niet de bedoelde betekenis is. In (40c) is het daarentegen direct duidelijk dat het feit dat het middag is geen invloed heeft op de stand van zaken in het gezegde, en dat die toegeving deel uitmaakt van het object van de verbazing van Piet. Beide volgorden lijken mogelijk te zijn. Desalniettemin zullen we de tweede test hier zwaarder laten wegen, en concluderen dat toegeving voorafgaat aan resultaat, aangezien de laatste noodzakelijk een VP-adverbium is maar de eerste niet.

3.10 Voorwaarde en toegeving

Tot slot bepalen we aan de hand van (41) de onderlinge volgorde van bepalingen van voorwaarde en toegeving:

- (41)
- a. ...dat Willem mij *als het mist* niet ziet *ondanks de verrekijker*.
 - b. ...dat Willem mij *ondanks de verrekijker* niet ziet *als het mist*.
 - c. ...dat Willem mij *als het mist ondanks de verrekijker* niet ziet.
 - d. ...dat Willem mij *ondanks de verrekijker als het mist* niet ziet.

Bepalingen van voorwaarde zijn noodzakelijk zinsadverbia, terwijl bepalingen van toegeving als VP-adverbia en als zinsadverbia kunnen voorkomen. De zinnen (41ab) waarin deze subtypen zijn geëxtraponeerd zijn dus grammaticaal. Onze tweede test kan ons hier dus ook niet verder helpen, al zouden we kunnen stellen dat het noodzakelijke zinsadverbium van voorwaarde voorafgaat aan het optionele zinsadverbium van toegeving, zoals in (41c). De derde test laat echter zien dat *als*

het mist niet-factief is, en *ondanks de verrekijker* factief, wat betekent dat (41d) de ongemarkeerde middenveldvolgorde is.

4. Conclusie

Bij elkaar genomen leveren de voorbeelden die we in paragraaf 3 op een rij hebben gezet de volgende eerste suggestie van een ongemarkeerde, meest natuurlijke onderlinge volgorde op voor de verschillende subtypen van bijwoordelijke bepalingen van contingentie:

(42) Toegeving > Oorzaak/Reden > Resultaat > Voorwaarde > Doel

Een voorbeeldzin waarin deze volgorde voorkomt geven we in (43):

(43) ...dat Jan *hoewel hij tachtig is door zijn jeugdige inborst tot ieders verbazing bij mooi weer om te ontspannen* wil gaan wandelen.

Aangezien we in paragraaf 3.4 niet konden determineren wat de onderlinge volgorde van toegeving en oorzaak/reden is, dragen we hier als tweede optionele onderzoeksresultaat de volgorde Oorzaak/Reden > Toegeving > Resultaat > Voorwaarde > Doel aan, waarvan (44) een voorbeeld is:

(44) ...dat Jan *door zijn jeugdige inborst hoewel hij tachtig is tot ieders verbazing bij mooi weer om te ontspannen* wil gaan wandelen.

Het verschil in grammaticaliteit tussen (43) en (44) is miniem, wat kan betekenen dat toegeving en oorzaak/reden geen ongemarkeerde volgorde hebben.

We hebben in ieder geval aangetoond dat er zeer waarschijnlijk *een* ongemarkeerde volgorde bestaat. Zodra we nog meer subtypen van plaats laten ruilen, komen we namelijk in de problemen: (45) is al moeilijk om in een keer te begrijpen, en (46), waarin de volgorde van (42) is omgedraaid, lijkt volledig ongrammaticaal:

(45) ?...dat Jan *bij mooi weer tot ieders verbazing hoewel hij tachtig is door zijn jeugdige inborst om te ontspannen* wil gaan wandelen.

(46) *...dat Jan *om te ontspannen bij mooi weer tot ieders verbazing door zijn jeugdige inborst hoewel hij tachtig is* wil gaan wandelen.

5. Discussie

We hebben in deze paper aangetoond dat er wel degelijk een ongemarkeerde volgorde voor de bijwoordelijke bepalingen van contingentie lijkt te bestaan in het Nederlands. Met name van voorwaarde en doel kunnen we met zekerheid stellen dat ze achterin het middenveld staan, en van bepalingen van resultaat dat ze in verhouding tot de rest een middenpositie innemen. Wat betreft toegeving en oorzaak/reden zou verder onderzoek met behulp van meer tests eventueel toch een vaste volgorde kunnen ontdekken. Dat ze voorin het middenveld staan is voor beide evenwel evident.

Meer in het algemeen zou verder onderzoek kunnen aantonen of de bepalingen van contingentie in andere vormen/realisaties hetzelfde gedrag vertonen, en of de onderlinge ongemarkeerde volgorde in (42) standhoudt bij grootschaliger onderzoek. *Cross-linguistic* onderzoek zoals dat van Cinque zou kunnen bepalen in hoeverre onze volgorde overeenkomt met die in andere talen, ter bevestiging of bekritisering van de *Universal Grammar*-hypothese.

Aangezien volgens Ernst ‘a given adverbial may occur hierarchically wherever a well-formed semantic representation results’ (2004: 439), is het aannemelijk dat de volgorde in een zin als (43) semantisch gefundeerd is. Tot slot daarom een mogelijke lexicaal-semantische verklaring voor de blootgelegde volgorde. Zoals verwacht zien we dat de factieve bepalingen vooraan en de niet-factieve bepalingen achteraan in het middenveld staan. In een zin als (43) noemt de spreker dus eerst de *feitelijke* standen van zaken (i.e. de gegeven informatie) die in verband staan met de in het gezegde uitgedrukte gebeurtenis, en daarna pas de *mogelijke* standen van zaken (i.e. de nieuwe informatie). De omgekeerde volgorde in (46) levert blijkbaar een ongrammaticale zin op. Die redenering lijkt voor de hand liggend, maar is nog niet evident. Verder onderzoek aan de hand van Ernst zal wellicht steviger bewijs opleveren, waarmee de hiaten tussen Verhagen, Cinque en Ernst zullen verkleinen, en het ‘moeras’ van bijwoordelijke bepalingen eindelijk meer structuur zal krijgen.

Referenties

Broekhuis H. & N. Corver (2016). *Syntax of Dutch: Verbs and Verb Phrases, Volume 3*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Cinque, G. (1999). *Adverbs and Functional Heads: A Cross-Linguistic Perspective*. New York/Oxford: Oxford University Press.

Ernst, T. (2004). *The Syntax of Adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.

de Haan, G.J. (1976). “Regelordening en domeinformuleringen op transformaties”. In: Koefoed & Evers (eds.), 279-302.

Hasselgård, H. (2010). *Adjunct Adverbials in English*. Cambridge: Cambridge University Press.

Verhagen, A. (1986). *Linguistic Theory and the Function of Word Order in Dutch: a study on interpretative aspects of the order of adverbials and noun phrases*. Dordrecht: Foris Publications.